

Buddha a Kristus

Dr. Leopold Procházka

dukkha anatta aniccā dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā dukkha anatta aniccā

dukkha anatta aniccā

Budha a jeho učení 1926; Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím 1928; O buddhistické meditaci 1930; Buddha a Kristus 1933; Besedování s Bohem 1934; Kniha o skutečnosti podle Buddhova probuzeneckého učení 1939; Síla a působení Buddhova učení na lidské tvory duševně spřízněné 1934 a přednášky 1928, 1929

Buddha a Kristus

Dr. Leopold Procházka

Nakladatelství   Antonín Šlechta, Úpice, květen 2015

Typografie   Antonín Šlechta

Obálka   Antonín Šlechta

ISBN 978-80-88083-09-2 (epub)

ISBN 978-80-88083-10-8 (mobi)

ISBN 978-80-88083-1-5 (pdf)

Budha a jeho učení 1926

Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím 1928

O buddhistické meditaci 1930

Buddha a Kristus 1933

Besedování s Bohem 1934

Kniha o skutečnosti podle Buddhova probuzeneckého učení 1934

Síla a působení Buddhova učení na lidské tvory duševně spřízněné
1934

Přednáška O vědomém jevu osobnostním 1928

Přednáška nábožensko-buddhistická v Plni a Brně 1929

Buddha a Kristus

Předmluva

Snášenlivost učení

Zkráceně a volně zpracováno podle suttanipato IV., 12

Jest bloudem, cizím názorem
kdo dění světa měří,
bez zkušenosti vlastní má
ho za svůj, slepě věří,
a všecek v pouhé víře té
se světa v jevech ztrácí,
si mysle vlastní přetěžkou ,
tak ulehčuje práci.

Jest mudřec, každou v tichu když
dřív probádá si větu,
až prožitkem se stala mu
a zkušeností k světu,
kdy světla skutečnosti jas
se s jistotou v něm snoubí
a pravdy pramen tryská ven,
pln pravé spásy, z hloubi.

Kol stejné pravdy točí se
jak znalci tak i bloudí,
jež spekulací přebujnou
si z mysle pojmy loudí
a pravdou zovou výsledek
své fantastické touhy,
a dí, co jiní dosáhli,
že zhoubný blud je pouhý.

Tu jedinečnou pravdu prý
zná jistý asket svoji,
spor s jiným znalcem neplodný

zde vede v zhoubném boji,
ač předmět snahy stejný jest,
jen cesty různé brody,
že místo lásky nenávisť
se z jejích slova rodí.

Co praví o tom Buddha hlas?
Vám chvála, mniši, platí!
Však třeba proto jiných snah
a způsob snižovati?
Což nutno zbíti za pravdou
jež jinaké zná draní,
pro cestu jiných nemíti
než posměch, pohrdání?

Kdo vlastní systém utkal si
dle svojí vůle slepé,
pro lidskou bídu nedá lék,
vždyť v síti sám se třepe!
Však strasti výkřik konejšit,
bol sporem nejitřiti -
v tom spásný možno počín znát,
plod správné cesty zřítí!

Dlouho jsem se rozhodoval, než jsem napsal tuto knihu. Pozoroval-li jsem věc totiž se správného hlediska, nenacházel jsem dosti pádných důvodů pro její vydání a teprve když nabyli potřebné důraznosti a převládly moje pochybnosti, dal jsem se s chutí do práce. Kniha s tímž názvem a předmětem vyšlo již několik v cizí literatuře, žel že posud vždy svádělo srovnání Buddha a Krista srovnávající posuzovatele k vyvyšování nebo snižování jednoho z obou Učitelů těch na účet druhého, podle příslušnosti k tomu nebo onomu táboru vyznavačů. –

Náboženská snášenlivost staroindická jest příslovečná a ani ve slovech Kristových nelze nalézti žádného, jímž by byl cizí správný názor kaceřoval a netolerantně odsuzoval; jak Buddha tak Kristus pozvedli v ohledu tom svého hlasu pouze tehdy, byli-li vyprovokováni odmítnouti nesprávné jednání a svod nepravé řeči ve prospěch mravně ohrožených spolubližných. Proto také všichni oni pisatelé, kteří snaží se pro bezcené a nežádané výšení slávy svého mistral a jeho učení, nebo z jiného,

byť i nevinného důvodu, druhé Učitele snižovati a na významu mu ubí-
rati, jednají proti ušlechtilým tendencím svého mistral, kromě toho zatě-
žují se velkou vinou, protože strhují mnohdy bezohledně a bezdůvodně
lidem drahé kouzlo a zářivou gloriolu s jejich nejvyššího ideálu se všemi
z toho plynoucími důsledky, neuvažující, že I svému učiteli a mistru tím
špatnou poctu prokazují. – *Výňatek z anguttara-nikayo III, 72: Báječné,
pane! Podivuhodné, pan! Jistě nemá býti vlastní učení vychvalováno do
nebe, aniž cizí učení strhováno v bahno!* – *Udana VI, 4: Přimknou se jistí
asketi a brahmané k těmto věcem, hádají se spor vedou, ač pouze část
vidějí.* – *Skalní nápis krále Ašoky 12: Není správné kaceřování jiných
náboženských názorů a jejich podceňování, nýbrž správný jest projev
úcty a vážnosti k nim při každé příležitosti. Kdo tak jedná, podporuje
vlastní náboženský názor a prokazuje dobrou službu I názoru druhému,
kdo proti tomu jedná, škodí vlastnímu náboženskému názoru a uráží
názor druhých.* – *Výňatek z řeči ke Kalámským, anguttara-nikayo III, 65:
I odebrali se Kalámští z Kesaputto k Buddhovi a takto k němu promluvili:
“Přicházejí, pane, mnozí asketi a brahmané do Kesaputty a připouštějí
pouze vlastní víru jako zářící a ujasňující, kdežto víru jiných tupí, haní,
zavrhují a jí opovrhují. A tu jsme ovšem, pane, v nejistotě, v pochybnosti,
kdo z těchto asketů a kněží učí správnému a kdo falešnému učení.”* – I
Kristus odmítá vystoupiti proti jinověrcům napodobujícím jednání jeho a
praví: *Lukáš 9, 50: Nebraňtež. Neboť kdoť není proti nám, s námiť jest.*
– Samozřejmá tolerance musí býti všude tam, kde jedná se o jádro věci,
a nikoliv o bezvýznamnou vnějškost osobní ctižádosti.

Když jsem si toto náležitě uvědomil a promyslel, našel jsem nejen
jeden z důvodů, ale i příkaz k napsání této knihy, jež se má kromě jiného
I pokusiti zhojiti rány, které v směru tom byly zasazeny, byť I bez zlého
úmyslu. -

Při posuzování obou duchovních vůdců nesmíme se, podle mého mí-
nění, spolehnouti doslovně na ona dochovaná podání, která zde zůstala
ve spisech a jiných dokladech, zůstanou asi provždy, pro přílišný časový
odstup a nemožnost přesného a neomylného zjištění v mnohých čás-
tech svých, pouze neukončitelnou příčinou učených bezúčelných sporů.
Nelze dnes spolehlivě rozhodnouti, co jest slovem původním, podvrže-
ným, apokryfem, zkresleninou a přídalkem, a není jistě svědomitého
učence, který by se podobné úlohy odvážil, jejíž splnění není ostatně
naprosto zapotřebí. Tím nemá ovšem snad býti snižována působnost
a podceňovány výsledky světských vědátorů a učenců-badatelů na poli
náboženském, indologů a filologů, naopak myslím, že jest zde nejen
vhodné místo, nýbrž I povinností všem těmto badatelům vysloviti dík a

uznání jejich úmorné a beznáročné práce, neboť jsou těmi, kteří vlastně umožnili nábožensky založenému mysliteli jeho stadium. Budiž jim kromě vděčnosti těch, kteří jejich činnost dovedou posouditi, odměnou vědomí, že jejich práce jest jedním ze sloupů, na nichž spočívá budova poznání mnohých myslitelů. -

Tudíž i z důvodů zmíněné nejistoty nelze chváliti na př. bezcenný spor, která sobě podobná místa v legend Buddhově a Kristově, nebo v evangeliu a buddhistických spisech jsou výpůjčkou, neboť vzácně věci ony tu jsou a lhostejno od koho, hlavně, že použity, prospívají. Pro objevenou Ameriku jest lhostejný spor, kde se Kolumbus narodil a pro horečkou souženého člověka zjištění, kdo vynalezl aspirin.

Ovšem jsou dochovaná podání o obou velkých učitelích cennou a nepostrádatelnou pomůckou, hlavně však třeba oba zcela pochopiti, jejich učení proto od základu seznati, do jejich tendencí, snah a cílů se vžiti, aby bylo učení jejich ze zůstatků těch čistě vyloupeno a zbaveno všech cizích přívěsků, příkras a výzdob, a oba stáli před duchovním okem v nezkrasované podobě a čirosti.

Ponechme žádostivým toho osobám, aby vedly spory o životě a působnosti jednotlivých evangelist, nebo I o jejich existence, ba dokonce I Buddhy a Ježíše Krista; jsou spory ty jednak marné, jednak bezúčelné. Dobře uvažujícímu pozorovateli neujde nesmírně hluboký a zcela nevšední obsah dochovaných podání, necht' sepsány jsou jakoukoliv formou, kterýžto obsah vylučuje možnost pouhé umělé tvorby a ukazuje jasně k duchu zcela neobyčejných schopností a znalostí. I když by vskutku k původnímu znění evangelií a Buddhových řečí mnohé bylo přidáno a opět snad i mnohé ubráno, co třeba jako pravděpodobnosti připustiti, přece nemohly tím býti setřeny základní a vůdčí myšlenky, které cizím, ale snadno poznatelným nánosem jasně prosvítají, případně lehce mohou býti doplněny při dobré vůli, nezaujatosti a znalosti.

A tu se dopouštím jisté opovážlivosti, domnívám-li se o sobě, že obě tyto nesmírné osobnosti jsem dosti pochopil, abych směl sepsati o nich předmětnou knihu, při čemž ovšem vlastní omyl není vyloučen. A je-li troufalostí za těchto okolností o osobách tak vysoce duchovně postavených uvažovati, budiž mi polehčující okolností, že motiv mne vedoucí jest zcela nesobecký a kniha psána bez zaujetí posice autority, neboť ji pouze předkládám a výslovně žádám čtenáře, aby se zde dopracoval vlastního stanoviska po osobním promyšlení a posouzení. -

Digha-nikayo II, 16: Buddha pravil: Tu by mniši, mohl někdo říci: Tvář v tvář, brati, slyšel jsem tak praviti Buddha: toto jest učení, toto jest kázeň, toto jest Mistrův příkaz! – Výrok mnicha toho nebudiž ani uznáván,

aniž odmítán, nýbrž pozorně zapamatován a hledáno jeho potvrzení v duchu řečí a kázně Buddhou zanechaných. Nenalezne-li se takového potvrzení, třeba prohlásiti: věru výrok ten není slovem Buddhovým, nýbrž mnichem špatně pochopeným slovem jeho; načež výrok onen budiž odmítnut. – Nalezne-li se však takové potvrzení, třeba prohlásiti: věru výrok ten jest slovem Buddhovým, mnichem správně pochopeným slovem jeho. –

Při svém líčení budu se ubírat jiným směrem, než jaký byl v knihách podobného námětu dosud obvyklý, a nehodlám hledati, čím se oba velcí myslitelé od sebe zdánlivě nebo v bezvýznamných podobnostech odlišují, kde a v kterých bodech zdá se učení jejich býti protichůdné, nýbrž chci ukázati, kde se oba v rozhodných zásadách kryjí aspoň v základu, motivu, principu, i když se různí slovní obal a vnější forma vyjádření, jako méně podstatná součást a pomocný výraz učení jejich.

Knihá nečiní nároku, aby uznána byla vědecko-náboženskou publikací, kterou nemůže ani býti, nepodávajíc důkazu a nežádajíc víry; jest kondensátem vnitřního prožití, jemuž ovšem historické zůstatky a přerůzná literatura původně byly podkladem. Není tudíž originálem pokud se týče zpracovaného materiálu, který sebrán byl z různých pramenů, osobitým projevem jest pouze duch knihy, v který zhustil se v prožití, jehož výsledky opět pouze podobnou cestou mohou býti pochopeny, přezkoumány, případně opraveny každým jedincem pro sebe, bez obvyklého vědeckého zkoumání, filosoficko-logického uvažování a dokazování. -

Nechci zde, pokud nemusím, dovolávati se autorit, nehodlám dokazovati vědecky, činiti logické závěry, potvrzovati jedno a popírati druhé, jak se právě hodí, jelikož kniha má obsahovati svobodná posouzení a rozjímání, ovšem na podkladě historických zůstatků. Kde nebylo lze vyhnouti se dovolávání k dokumentům, které vědecky vždy mohou býti vyvráceny nebo znehodnoceny, stalo se tak proto, aby jako odlesk přispěly k budování představy charakteru, smýšlení a snah velkých Učitelů. Nechť byla slova dokladů těch napsána později, nebo jsou původní, nechť jsou podvržena, či nikoliv, zde nezajímá, nýbrž pohodno jest, že v každém případě jsou zrcadlem vlivu slova a osobnosti velkých Učitelů, z něhož svobodně mohou býti chápání. A jedině to zde zajímá, kdežto vše odvislé od času, podání, historie, filosofie, a jiného plánování lidského ducha, jest zde pouze podmíněné hodnoty. Tím docíleno možného osvobození z otroctví ducha jakéhokoliv druhu a jeho pozvednutí od lidských produktů v oblast intuice. –

Mám však ještě další důvod, který vedl k sepsání této knihy a který jest zároveň dalším průkazem oprávnění jejího vydání.

Různá zaslepená a falešná hesla, - i ona z dobré vůle pocházející, která však jsou založena na nedostatku správného nazírání a zkušenosti a vyvěrají ze snahy po splnění nespelnitelných ideálů, nespelnitelných proto, že přímo odporují nezměnitelnému zákonu světového a životního dění, a konečně i ona hesla bující ze zlovůle a zistných sobeckých úmyslů, - napáchala mnoho spoust a těžko napravitelného zla, neboť vedla nezkušené davy k pustému materialismu, se současným ovšem zničením hodnot duchovních, zvláště náboženských.

Knihy tato má tudíž dále úlohu ukázati, že mnohé dnes hlášané a sledované zásady vycházejí z nesprávných předpokladů, které jsou tím nebezpečnější pro skutečné blaho lidu, čím svůdnější jest jejich vnější líbivá forma, a vésti k prohlédnutí a poznání, že duchovní statky jsou jedině hodnotny pro patřičné usměrnění jednotlivců a tím i celku, a hmotné statky pouze pomocny.

K tomu však i třeba, aby pro případ dosažení obratu v životospřávě v naznačeném smyslu nenarazil člověk bez jakékoliv opory na chaos nej-různějších teorií náboženských učení, z nichž každé pro sebe prohlašuje jedinečnou svoji správnost a samospasitelnost a zavrhuje současně všechna ostatní, načež bez náležité orientace mohl by propadnouti skepticizmu a úplnému odvrácení se od sotva nastoupené nové cesty.

Výňatek z digha-nikayo II, 21: „Proč však, pane, nemají všichni asketi a kněží jenom jedno učení, jenom jedno pravidlo, jenom jeden úmysl, jeden cíl?“ – „Přerůzného druhu, odlišného způsobu, jest tento svět; který právě z těchto nejrůznějších a odlišných druhů a způsobů si tvorné osvojí, ten pěstují, při něm setrvávají a tvrdí: Jenom toto jest pravda, nesmysl vše ostatní. A proto nemají všichni asketi a kněží jenom jedno učení, jenom jedno pravidlo, jenom jeden úmysl, jeden cíl.“ -

V tomto ohledu chce kniha ukázati, že přes zdánlivé a mnohdy i značné odchylky různých náboženských systémů jedná se vždy o jednu a touž věc v různém hávu, a že tudíž jest možno přikloniti se každému vnitřně odpovídajícímu názoru náboženskému a jiné cítiti bez hlodavých pochybností, jen když názor ten vede člověka k ušlechtilosti, k mravnímu konání, k nesobeckosti a k zabývání se duchovními oblastmi lidskou s omezením hmotných požadavků na potřebnou míru.

Člověk jest určitým stupněm vývojového žebříku, který opět v sobě chová nekonečnou řadu vývojových podstupňů, které podmiňují nejrůznější nazírání a potřebu různých náboženských cest k individuálnímu

uspokojení. Pro naše poměry a pro široké vrstvy lidu možno prohlásiti původní křesťanství za systém, který potřebám v ohledu tom může zcela vyhověti; správně vyloženo, podle skutečného smyslu a obsahu, projeví pravdy totožné se skutečností; jelikož pak chová v sobě množství hodnot mravních, dopomůže člověku a tím i celku k správnější životosprávě světské a v důsledku jejím k vnitřnímu zušlechtění, k vnitřnímu zušlechtění a v důsledku jeho k správnější životní křesťanským, nebo buddhistickým, nebo jiným učeným označením, jest pro věc samu bezvýznamno; nejedná se o formu, nýbrž obsah. Kterým jedincům pak učení Kristovo bude vodítkem až k jisté hranici, za níž toužiti budou, zakotví v pokračování svého poznávání u slova Buddhova, které vede souhlasně se slovem Kristovým až do určité etapy, aby pokračovalo tam, kde Kristus přestal, Poukázati k tomu, že původní Kristovo slovo obsahuje skutečnost a pravdu v rozsahu jeho učení, že jest shodné v rozsahu tom s učením Buddha, jdoucím ovšem přes tento rozsah dále, a že jest tudíž dokonale schopno při sledování přivoditi žádané morální důsledky, jest další úlohou této knihy. O tomto předmětu bude ještě v doslovu zvláště pojednáno. –

Obsah knihy chce tudíž také vzbuditi zájem o zanedbávané věci vnitřní člověka a vyvolati zapomínanou skutečnost o pomíjejícínosti a proto pouze podmíněné hodnotě statků hmotných v oživenou představu, a vnuknouti potřebnou důvěru k náboženským návodům jakéhokoliv původu, jen když z vlastní vůle voleny odpovídají a vyhovují potřebě individua a vedou ho správnou cestou k vnitřnímu zušlechtění a vzrůstu.

V Kristově učení třeba zvláště zdůrazniti, že obsahuje pravdu o směrodatné působivosti vnitřní hodnoty, charakteru individua, podle čehož utváří se jeho příští osudu jak v tomto, tak i v příštím životě, pravdu to, kterou hlásá slovo Buddhovo v učení o kamma. Dále třeba zdůrazniti, že na základě této pravdy obsahuje původní slovo Kristovo přirozeně i učení o přerovování individuí právě na základě jeho vnitřní hodnoty, pravdu to, kterou hlásá slovo Buddhovo v učení o samsaro.

Dokud člověk nedostoupil určité vývojové výše, bude to jeho přirozený egoismus, který mu po poznání těchto zákonitostí z učení Kristova bude vodítkem k vedení morálního života, čímž dosaženo cíle zatím dosažitelného. Později bude čerpati z těchto zákonitostí poznatky, které způsobí odpadnutí i zušlechtěného egoismu a jeho a dosažení cíle podle Buddhova učení skutečnosti v plném rozsahu. Další úkol této knihy jest tudíž udělení patřičné motivace pro správnou mravní životosprávu, jelikož hlásání morálky bez příslušné motivace jest nepůsobno.

Doufám, že kniha vzbudí zájem a že bude na jejím základě dále pracováno; že pravdy v ní uvedené budou od pochopivších jedinců pro-
sakovati zvolna v stále se šířících kruzích kol do kola, takže během doby
stanou se známějšími a důsledky jejich prakticky se projeví; na době
nezáleží, život jest věčný a nezná pojem času. Možná však také, že
nenajde kniha ta náležitého povšimnutí a upadne v zapomenutí, sdíle-
jíc podobný osud s mnoha jinými dobře míněnými počiny; pak nelze si
ovšem pomoci, dobrá vůle zde byla, vyzněla však na prázdno, a třeba
takový osud knihy připojiti pouze k nekonečnému řetězu strastí, kterým
život oplývá a který si vždy sám proti sobě znovu ukovává. -

*Dhammapada verš 354: Všech darů nejlepší jest dar poučení a jeho
chuť jest chutí ze všech nejlepší; všech radostí nejlepší jest radost nad
učením, a zpečetění vášní nejlepší jest pro veškeru strast. -*

Všeobecná úvaha náboženská

Evropanu jest pesimismem posuzování obvyklého života lidského v tomto světě jako nedostatečnost. Tento svůj mylný názor přenáší i na učení Buddhovo a musí přiložit i k původnímu učení Kristovu, chce-li zůstat i při svém posuzování spravedlivým a objektivním.

Není však správně vytrhnouti z celé budovy učení těch pouze určité tvrzení, jako učení o strasti a bezcennosti světských hodnot, a souditi z něho o celku jako o učení pesimistickém, když je další poukaz, o cestě ze strasti vedoucí a nedílnou součástí učení tvořící, staví do světla naprostého optimismu. Ale i kdyby pouze prvé tvrzení samo o sobě zde bylo, kdyby se byli Buddha a Kristus obmezili na konstatování bídy rozpadu, stárí, nemoci a smrti a nehodnoty vezdejších statků, nebyli by snad hlásali pravdu? Anebo má snad pravda býti pouze tehdy hlášána, když jest příjemna? Neslo by užitek, kdybychom se bránili věci viděti jak jsou, a patřili na ně tak, jak bychom je míti chtěli? Má smysl prohlašovati o tom, co není, že jest, a co jest, že není?

Jedna prastará povídka vypravuje o kouzelníku, který svým magickým uměním věznil lidi v krutém žaláři. Kouzlo jeho bylo tak mocné, že žádný z vězňů si neuvědomoval, kde a jak vlastně žije; jim zdál se naopak jejich žalář palácem, jehož silné holé stěny jsou koberci a vzácnými tapetami vyzdobeny; při chůzi řinčely okovy jejich tak hrůzně, že ti, kteří mohli slyšeti, soucitně nad nimi naříkali. Ale vězňové byli v bludu, že okovy jsou náramky a pouta kol krku věnce nádherných květin. A když jim někdo vyprávěl o pravém stavu jejich, potřásali pouze hlavami, nechtějíce v ohledu tom ničeho slyšeti.

Takovým vězením jest tento svět smyslů; ale lidé v představě očarované nevědomostí nejsou toho náhledu. Strasti s radostmi se střídají, stárí s nemocí a smrtí se neodvratně blíží, však očarování lidé se utěšují: Jest tak dobře! Jest tak dobře! – Ba co více: nemají ani přání zbaviti se moci kouzelníka a věci viděti aspoň pro okamžik, jak vskutku jsou. Když člověk zbavený neblahého kouzla toho k nim přistoupí a pokouší se jim oči otevřít, tu obvykle onu nedocenitelnou službu s díky odmítají, jako požívač opia spitý záhubným jedem, jenž chce zůstaven býti ve svých snech a vidinách. -

A do začarovaného světa toho přicházejí tu a tam oni duchovní Velikáni, kteří zhoubné kouzlo setřásli a jasně vidí v pravou věcí podstatu. Praví: „Bratři a sestry! Jste v žaláři a okovech, však netřeba vám zůstavati! Jest vykoupění, možno pouta rozlámati a se osvoboditi! Jest k tomu

cesta, našli jsme ji a chceme i vám ji ukázat!“ – Ale většina lidí nechce slyšet, nechce vidět. Kouzlo a zakletí dosud příliš těžce na nich spočívá. Univerzální nevědomost a zaslepenost má je ve své moci. Střízlivá slova pravdy nemají pro ně zvuku; jsou jim pesimismem!

Pessimismus jest opakem optimismu, který značí zde názor, že vše ve světě jest celkem velmi dobré, jak zní nedobře chápané místo ve Starém Zákoně, genesis I, 31, kde Deus creator po šestidenní práci stvoření světa dospěl k přesvědčení: A aj, což učinil, bylo velmi dobré. – Ovšem, že nezůstal ani nejprostšímu člověku dojem uspořen, že božský optimismus ten se neztotožňuje s jeho názorem na dokonalost a že na světě jest mnoho věcí, které predikátu „velmi dobré“ nezasluhují; snad že jako král David vyciřoval závadnost lidského srdce a trýzeň nahromaděných provinění, nebo že proklínal pod nesmírně těžkým břemenem nesnesitelných strastí jako Hiob den svého narození, nebo se mu v tichém rozjímání jako žalmistovi pravda svítila: člověk jest podoben rostlině na poli, která ráno kvete a v poledne usychá.

I dnes znění z křesťanských chrámů ony optimistické myšlenky, které mají svůj výraz v mnohém protestantském chorálu: Pán vše dobře učinil, - nebo: Chval Hospodina, který vším tak skvěle vládne“ – aby však hned nato slyšet bylo zcela jiný chorál: Pryč od tebe chci, zlý, falešný světe! – nebo: Ježíši, Ježíši, vyved' nás ze slzavého údolí toho! – Ovšem zní tak s plným oprávněním, v hlubokém netušeném významu a blahodárné působivosti! – Avšak pro prostě myslícího člověka platí: Co Pán tak dobře a blaze učinil, jest blíže pozorováno zlé a strastné, takže s Boží pomocí odsud býti vysvobozen jest největší touhou křesťana. Ba i pro mysl v bibli pevnou a vrčící přichází hodinka, kdy theistický optimismus kolísá. Vizte onu starou matičku, která za teplého letního večera u otevřeného okna v bibli pročítá. Dobrá, počtvá to duše. K smutně vážným slovům: Určeno jest Božským rozhodnutím, že od nejmilejšího třeba se odloučiti! – stařenka bolestně přitakává a velká slza kane po tváři. Snad přemýšlí a vzpomíná oněch milých, kteří před ní odešli, snad mnohých zvadlých nadějí, zklamáných očekávání, snad krátkých okamžiků bývalého štěstí.

Pessimismus není tvořen poznáním strasti, nýbrž úvahou, jako důsledkem poznání toho, je-li ze strasti východisko. Všude, kde úvaha ta jest kladně zodpověděna, jako zvláště v buddhismu a Kristově učení, pozvedne se na podkladu intelektuelního pesimismu nejvyšší a vznešený optimismus: poznání strasti s jejím zrušením. – Stane-li se nedostatečnost světa jevů individuu vnitřní prožitou jistotou, nechtěním, návratem vůle k stavu klidu, jest to ona vroucí obrovitá touha po osvobození, která jistotě dosaženého vykoupení předchází a její jest předpokladem; i zde

jest tudíž nejvyšší optimismus korunou nejhlubšího pesimismu.

Veliké osobnosti, v nichž vůle jede nadále proti obvyklému lidskému proudu chtění, vynořují se před duchovním okem: Buddha, Kristus, o nichž platí slova: Světlý odlesk vnitřního míru na jejich tvářích jest dokonalým a jistým evangeliem. Jsou to postavy, jejichž vliv tím mocněji musil působiti, čím vyšší byl jejich intelekt, jehož pomocí čerpali ze zřídka svého bohatého a vyzrálého ducha a s plností života zároveň plnost strasti, a od života se odvrátivše, hledali a našli tichý a čistý pramen, z něhož bezhlučně plynou čiré vody Velkého Míru. Tito mudrcové a světci opustili temné údolí hluboké noci a ukázali bratřím a sestrám cestu vedoucí k světlým klidným výšinám. Vedle slova Kristova: Ve světě úzkost máte, budiž vám však útěchou: Svět jsem překonal! – patří buddhistické proslovení: Jak pomíjející jsou všechny věci; co zrozeno, vadne, smrt udává všemu životu cíl; šťastný, kdo pomíjející překonal! –

Vytýká se dále, že buddhismus jest bez zájmu vůči státu a lidské společnosti, kdežto církevní křesťanství jest pozitivním faktorem. Při bližším ohledání však shledáme, že původní křesťanství se i v tomto ohledu plně s buddhismem kryje, že však také nelze odsud čekat škod, ale hodnotných zisků i pro státní útvar.

Třeba vzpomenouti krátce historického vývoje poměru mezi státem a náboženstvím. Původní křesťanství bylo vysloveně protistátní a tvořilo proto trn v tlapě římského lva, neboť snad u žádného národa nebyly státní instinkty tak vyvinuty, jako u Římana. Antický duch liboval si v uspořádanosti, ohraničenosti a nenáviděl ztrácení se v nekonečnu. Státu, který názor ten představoval, dáti rozplynouti se v nekonečnu, v „civitas dei“, jak činilo právě křesťanství, bylo duchu antického člověka něčím nesmyslným. Říman neznal touhy, aby k vyplnění svých lidských potřeb toužil nad stát, přes něj v jakési nekonečno, neboť stát vyplňoval jeho život a bylo mu dobře v této vázanosti.

Státní zabarvení antického myšlení bylo hned východním současníkům nápadné. Když Řekové přišli s Alexandrem Velikým do indické roviny a tím i vnikli do indického světa myšlenkového, hned patrný byl rozdíl mezi státně vázaným myšlením řeckým a lidsky svobodným myšlením indickým.

Při podobném přirozeně-státním založení člověka nelze se diviti, že stát ukájel mimo materiální a morální i náboženské potřeby. Antická náboženství byla státními náboženstvími, čímž dán byl poměr mezi státem a církví jako přirozené jednoty již předem. Stát a církve byly v antice vývojově-historickou jednotou vzrůstu.

V tuto přirozenou jednotu způsobilo mladé křesťanství průlom, který se více nezacelil. Křesťanství vstoupilo přes konkrétní a celé lidské bytí naplňující jednotu antického člověka a posadilo na místo přemocné životní formy antického státu novou formu nadstátní, která každou přirozenou jednotu mezi státem a náboženstvím již předem znemožňovala; neboť nelze více mluvit o přirozené jednotě, jsou-li stát v tomto a náboženství v onom světě zakotveny. A měli-li zde býti pořízena znovu jednota, státi se tak mohlo jedině způsobem umělým, takřka synthetickým, a musila jednota ta ovšem nésti nedostatky všech synthetických produktů. Uměle, synthesí vyrobený diamant, i když přirozenému zcela se podobá, nebude s pravým diamantem nikdy zcela totožný, nehledě k tomu, že pravý diamant, jako každý přírodní produkt, jest bez účelu, kdežto umělý, jako každý umělý produkt, děkuje určitým účelům za svoje bytí.

Nová umělá jednota mezi státem a náboženstvím, která vznikla za císaře Konstantina, byla postižena kletbou všech synthesí: sloužila účelu. Že pozvedl křesťanství k státnímu náboženství a tím i položil základ k moderní církvi státní, utvořil onen počátek, jímž pak se odlišovala nová doba od doby staré; možno počátek ten proto považovati za přechod od člověka antického k člověku modernímu, i když naivita, kterouž účel synthesisy mezi státem a náboženstvím byl přiznán, nesla ještě onen velkolepě přímý charakter antický. Konstantinovo heslo: *in hoc signo vinces*, odhalilo bez dlouhých výmluv účel a jeden z důležitých důvodů jeho přestupu ke křesťanství.

Při tom ovšem náboženství samo ničeho nezískalo, neboť jakmile se mísí náboženství se státem, musí státi církví; stát ve svých nárocích může potřebovati náboženství pouze ve formě církve, která jest náboženstvím ve stavu světsky zúčelněném.

Jest přirozeno, že jest tím pravá podstata náboženství ohrožena a prvý účel podkopán. Nejlépe patrné tak bylo ve válce světové, kdy stalo se stání náboženství nástrojem státních zájmů. Kde náboženství stalo se pouze církví, tam vzalo převážně měřítko pro „dobré“ a „zlé“ jednotlivci z ruky a vložilo je do široké náruče zájmů všeobecnosti, státu. Pak nerozhodují bezprostředně hnutí svědomí jednotlivcova, nýbrž zájmy pojmenované podle bludného idealismu „vyššími“, jež však vpravdě jsou pouhým stržením nejušlechtlejších pohnutek v nízkost účelového hospodářství.

Jak možno tomu zabrániti? Odpověď zní: Nechme, co jest císařovo, císaři, a co Božího, Bohu! – Sám zakladatel křesťanského náboženství oddělil ostře stát od náboženství: Mé království není z tohoto světa.

– Dalo by se více podobných rčení uvést, jimiž prohlašují křesťanská evangelia a prakřesťanské spisy svoji lhostejnost vůči politickému životu. Jak Ježíš Kristus o státní ústavě smýšlel sice nevíme, ale možno si představit, jak lhostejné byly asi podobné věci člověku, který měl naprostou nedostatečnost tohoto světa smyslu a dokonalost království Božího před očima. Prakřesťanství odmítalo politické uplatňování se. –

Ani Buddha nevměšoval se ovšem v světské státní záležitosti a z žádné jeho řeči nelze odvozovati nějaký pozitivní zásah v tom směru. Jediná řeš, která by se mohla zdáti jakousi účastí na veřejné věci státně-politické a která zde budiž ve výňatku uvedena, účastí takovou vskutku není, neboť vyzní v druhé, zde již neuvedené polovině, v jediné Buddhou sledovaný účel: aby sloužila jako příležitostní srovnání pro poučení mnichů ve zcela nesvětském smyslu a směru. *Dighanikayo II, 16: Tak jsem slyšel: Jednou dlel Buddha u Radžagaham v horách. A v čas ten povolal k sobě radža z Magadhy, Adžatasattu, svého maršála Vassakaro a takto mu nařídil: „Zajdi, kněže, k Buddhovi, a vyříd' k jeho nohám můj pozdrav a poptej se mým jménem po jeho zdraví, spokojenosti a síle; pak dotaž se Buddha takto: Radža Adžatasattu z Magadha, pane chce zdolati Vadžinské, je zničiti, vypleniti, ze země vyhnati. Odpověď, kterou obdržíš, dobře si zapamatuj a mně sděl, neboť dokonalí nemluví nedokonale.“ – Maršál Vassakaro učinil, jak mu bylo nařízeno. Po jeho sdělení obrátil se Buddha k ctihodnému Anandovi těmito dotazy: - Snad jsi Anando, slyšel, že Vadžinští často se scházejí, ve svornosti schůze odbývají, ve svornosti se opět rozcházejí a vyřizují ve svornosti svoje záležitosti. „ – „Pokud však, Anando, Vadžinští tak činí, lze očekávati jejich vzrůst a rozvoj, žádný úpadek. Snad jsi slyšel, že Vadžinští nevzdávají nesprávných zákonů, starých zákonů neruší a podáním zděděné osvědčené příkazy věrně plní?“ – „Slyšel jsem, pane, že Vadžinští nevzdávají nesprávných zákonů, starých zákonů neruší a podáním zděděné osvědčené příkazy věrně plní.“ – „Pokud však, Anando, Vadžinští tak činí, lze očekávati jejich vzrůst a rozvoj, žádný úpadek. Snad jsi slyšel, že Vadžinští své starce v zemi ctí, jich si váží, cení a jejich rady si žádají?“ – „Pokud však, Anando, Vadžinští tak činí, lze očekávati jejich vzrůst a rozvoj, žádný úpadek. Snad jsi slyšel, zda Vadžinští loupeží a násilím ženy a dívky domů odvádějí?“ – „Slyšel jsem, pane, že Vadžinští neodvádějí domů loupeží a násilím žen a dívek.“ – „Pokud však, Anando, Vadžinští tak nečiní, lze očekávati jejich vzrůst a rozvoj, žádný úpadek. Snad jsi slyšel, zda Vadžinští památná místa zde a tam v zemi, jak chrámy tak hrobky, uctívají, jich si váží a cení, a neruší jim odkázaná věnování a přiděl zákonných příspěvků?“ – „Slyšel jsem, pane, že Vadžinští*

památná místa zde a tam v zemi, jak chrámy tak hrobky, uctívají, jich si váží a cení, a neruší jim odkázaná věnování a přiděl zákonných příspěvků.“ – „Pokud však, Anando, Vadžinští tak činí, lze očekávat jejich vzrůst a rozvoj, žádný úpadek. Snad jsi slyšel, zda Vadžinští poskytují zbožným poutníkům náležitou ochranu a patřičný dozor, aby poutníci dosud nepřišli se dostavili a poutníci již přišli v říši spokojeni byli?“ – „Slyšel jsem, pane, že Vadžinští poskytují zbožným poutníkům náležitou ochranu a patřičný dozor, aby poutníci dosud nepřišli se dostavili a poutníci již přišli v říši spokojeni byli.“ – „Pokud však, Anando, Vadžinští tak činí, lze očekávat jejich vzrůst a rozvoj, žádný úpadek.“ -

Buddha jest zde tázán a odpovídá, nechť si s jeho slovy naloží radža jakkoli. Jako střízlivý, zkušený a svých lidí znalý myslitel nezaplavuje maršála radžova snad proudem mravních zásad nebo mravoučného kázání, nýbrž prosaicky staví mu před oči pravděpodobnou vyhlídku v úspěch, aniž dále se stará a zajímá o působnost svého rozkladu. Ovšem zní z jeho slov i stále platné světské ponaučení o moci svornost, žádosti a úcty jako podkladu síly a zdraví nejen jednotlivců, ale i celých státních útvarů, aniž by však bylo obmyšleným zásahem v světské záležitosti. -

Dnes většinou zbyla z náboženství všech systémů pouze církev a člověk zvykl si považovati formu za podstavu, aniž podstatu, za formou mnohdy skrytou, rozeznává. Jest církví udržován v kázni; současně nábožensky cítící člověk však i sám sebe v kázni drží, což jest ovšem cestou i pro stát jistější.

Kdo buddhismus chce vtěsnati v rámeček historického pozorování, tomu stává se jako badateli, který chce křesťanství chápati jenom historicky. Takoví lidé přicházejí lehce k nesprávnému výsledku, že u křesťanství jedná se pouze o synkretismus, o shrnutí náboženských proudů, které ovládly rozpadávající se římskou říši, v prvé řadě o židovskou víru v Mesiáše a víru ve vzkříšení, která oživovala pohanské kultury od staroegyptského kultu Osirisova až k tehdejšímu mithraismu. Zde stává se historikům podobně jako přírodopycům s novým životem, ve který doufají ze zkumavky nebo líhně; stejné symptomy, stejná životní vyjádření, avšak to nejlepší chybí: právě život. Pouze racionalistické snahy historiků jsou právě tak omylem, jako beznadějně pokusy přírodopytce.

Podobně vede se historickému zkoumání vůči buddhismu; vědecké bádání chce ho prokázati jako pouhý výběrový výsledek tehdy panujících náboženských systémů nebo filosofii. Filologové vedou spor, co na jeho utvoření mělo více vlivu a účasti, zda bráhmánismus, nebo sam-

khya, nebo yoga, podle symptomů. Zapomíná se, že symptomy jsou mnohoznačné a nepodávají podstatu věcí a pochodů; pouze motivy jsou směrodatny, neboť symptomy mohou být stejny při zcela různých motivech.

Není rozhodno, že určitému učení přináleží určitá kázeň, forma meditační a podobně, v čemž s jinými učenými souhlasí, či že stejnými slovy se vyjadřuje, jako jiná učení; to jsou pouhé symptomy a směrodatný je pouze motiv za nimi se skrývající. -

Učení starého zákona jako podklad a východisko učení Kristova

Soudím, že staví-li Ježíš Kristus, svůj názor na Starém Zákonu a jeho se dovolává, praví-li: *Matouš 5, 17: Nedomnívejte se, že bych přišel rušití zákona aneb proroků. Nepřišel jsem rušití, ale naplnití. – Lukáš 24, 44: A řekl jim: Tatoť jsou slova, kteráž jsem mluvil vám, ještě byv s vámi: Že se musí naplnití všecko, což psáno jest v zákoně Mojžíšově a v prorocích i v žalmích o mně. – Jan 5, 46: Nebo kdybyste věřili Mojžíšovi, věřili byste i mně; neb on o mně psal, - musí býti v Starém Zákoně obsaženy býti i skrytě prvky, z nichž učení jeho vzrostlo, na nichž spočívá. A vskutku možno taková místa nalézti, jak bude na vhodném místě doloženo.*

Také všechny ethické poukazy z evangelií vykazují paralely ve Starém Zákoně, ba i v apokryfní a pseudepigrafické talmudské a midrašní literatuře z doby Ježíšovi; v evangeliích jeví ovšem zvláštní a mohutně působící svéráz a zcela originelní tendenci, spočívající v hlubokém pochopení skrytého jádra původního učení Mojžíšova.

A jelikož jest zde tato nesporná spoj učení Kristova s učením Starého Zákona, nelze nezmíniti se aspoň krátkou úvahou o učení Mojžíšově, nemá-li zůstatí další pojednání bez kořene a základu.

Tvrdí-li se, že židovské náboženství zabývá se pouze vezdejšími světským životem a jeho úpravou, leží-li život podle něho pouze mezi kolébkou a rakví a jeho pokračování jest jenom v zplozených dětech, zůstává-li nařízení: „cti otce svého i matkou svou“ ve své motivaci: „abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi“, zcela v tomto světě jevů, - opírají se tvrzení ta, podle mého názoru, pouze o slovné znění zákona Mojžíšova; kdo tak tvrdí, nestará se o skrytý smysl, aniž ho uznává, jelikož není schopen ho odkrytí a projeviti.

Neotřesitelně lpějí Židé na svém tvrzení, že Starý Zákon vztahuje se pouze k životu vezdejšímu, že leží lidská existence vskutku jenom mezi kolébkou a rakví, že spočívá odměna za vykonané dobro pouze v dobrém bydlu dlouhého pozemského života a že trest za zlo napáchané mstí se na dětech do třetího a čtvrtého kolena; prý Starý Zákon jasně o tom mluví: *II. kniha Mojžíšova 20, 5-6: Nebudeš se jim klaněti, ani jich ctíti. Nebo já jsem Hospodin Bůh tvůj, Bůh silný, horlivý, navštěvující nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteříž nenávidí mne, a činící milosrdenství nad tisíci těmi, kteříž mne milují a ostříhají*

příkázání mých. – IV. kniha Mojžíšova 14, 18: Hospodin dlouhočekající a hojný v milosrdenství, odpouštějící nepravost a přestoupení, kterýž však z vinného nečiní nevinného, ale navštěvuje nepravost otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení. –

Ovšem třeba uvážiti, co za slovy těmi je skryto a jaký pravý význam mají kromě svého významu vztahujícího se k světskému životu. Kdo Hospodina nenávidí, jest člověk jednající proti správným, i světsky účelným jeho mravním příkázáním, neboť příkázání ta jsou současně ochranou před spontánně mstícími se nástrahami tohoto světa. Kdo jich nedodrží, propadá podle míry svého přestupování více méně příslušným důsledkům v tomto světě, neboť každý čin většinou i zde a v tomto životě má svůj následek a zúčtování. Nežřízený život vtiská svoje stopy ovšem i v tělo provinilcovo, a tím i v to, co z něho po fyzické stránce pochází, v děti. Opilství, nemoci pohlavní, podvýživa z lenosti a prostopášné rozhazovačnosti, z lakomství, různá zranění z lehkomyšlnosti, sobeckých bojů a rvaček, a j. v. rozvracují zvolna nebo rychleji tělesné zdraví a zvyšují dispoziční k nemocem a chorobám nejen v provinilci, ale i v tom, kdo jest jím po hmotné stránce znovuzrozen, v potomku. „Dědičnost“ jest dnešní označení staré hrozby Hospodinovy, Mojžíšovy znalosti biologie. A trestání pak jsou rodičové nepřímou tím, že zdravotní rozvrat svých dětí, jich bídu a strast spoluprožívají, nýbrž i přímo, neboť na základě své karmy jsou sami stále jako děti podobných rodičů v okamžiku smrti znovuzrozováni. – Z této úvahy vychází také najevo, jaký jest správný význam trestání viny rodičů na potomstvu, které jinak se musí zdáti pro zdánlivou nevinu potomstva nespravedlivým, jak ostatně i jasně prohlášeno: *V. kniha Mojžíšova 24, 16: Nebudou na hrdle trestání otcové za syny, ani synové trestání budou na hrdle, jeden každý za svůj hřích umře. – Viz dále Ezechiel celou kapitolu 18. –*

Učení Mojžíšovo není pouhým výsledkem rozumového, byť neobyčejného a svoji dobu značně předstihujícího názoru, nýbrž jest zvláště v oněch částech, kde mluví o Hospodinu. „zemi zaslíbené“ a „životu“ spravedlivých – podle mého názoru – ovocem vlastní prožité názorné zkušenosti. V meditativních ponorech ducha prožívá Mojžíš jednak svoji bývalou existenci v oblasti Hospodinově, což mu dodává bezprostřední jistotu o skutečnosti oblasti té, jednak vrací se v ni duchem v meditaci stále a stále k důvěrným dorozumíváním se svým Stvořitelem a k poznatkům, jež staví budovu jeho učení. *II. kniha Mojžíšova 34, 28: Byl pak tam s Hospodinem čtyřicet dní a čtyřicet nocí, chleba nejedl a vody nepil; a napsal na deskách slova té smlouvy, totiž deset slov. – 24,*